

Zwakke lezers worden later ‘functioneel analfabeten’. Nederland heeft er te veel van. **Brigit Kooijman**

ELK JAAR VERLATEN veertigduizend kinderen de basisschool met een leesachterstand van twee jaar of meer. Dat betekent dat aan het eind van groep 8 Pluk van de Petteflet nog te moeilijk voor ze is. Deze kinderen lopen het risico op latere leeftijd *functioneel analfabeet* te worden. Door hun slechte leesvaardigheid zullen zij hun talenten waarschijnlijk niet of nauwelijks kunnen ontwikkelen. Uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat problemen met het ontsleutelen van de woorden – technisch lezen – niet terug te voeren zijn op intelligentie of sociaal-economische achtergrond, noch op school- of klassengrootte. Met andere woorden: er is geen excuus. Het ligt aan het onderwijs.

Margreet de Vries van de Stichting Lezen & Schrijven, die met Prinses Laurentien als boegbeeld strijdt tegen analfabetisme en laaggeletterdheid, weet hoe diep het niet-goed-kunnen-lezen ingrijpt in een mensenleven. Zo kent ze Johan, een slimme dertigjarige man met wie niks mis is, behalve dat hij functioneel analfabeet is. “Lezen kostte hem als kind moeite vanwege zijn dyslexie, zijn ouders hadden weinig aandacht voor hem en op de lom-school besloot men op zeker moment dat hij niet meer hoefde te lezen, om frustratie te voorkomen. Een fnuikende beslissing, met de beste bedoelingen genomen. Nu staat Johan achter de lopende band, kijkt zo nu en dan naar het glazen hok van de voorman en denkt: ‘daar had ik moeten zitten’. Niet kunnen lezen zorgt bij mensen voor een constant gevoel van falen.”

De gevolgen –individueel en maatschappelijk – van laaggeletterdheid blijken ook uit andere statistische gegevens. Zo hebben volwassen laaggeletterden gemiddeld een slechtere gezondheid dan geletterden en zijn ze veel vaker werkloos. En ze hebben vrijwel altijd een lager inkomen. De maatschappelijke kosten van laaggeletterdheid, en de gevolgen

TE WEINIG AANDACHT VOOR TECHNISCH LEZEN BREEKT LEERLINGEN LATER OP

Lezen is niet leuk genoeg

voor de kenniseconomie en de Lisabon-doelstellingen als de groep functioneel analfabeten blijft groeien, hebben de politiek de ogen geopend, meent Wim van de Grift, stafinspecteur van de onderwijsinspectie en leesdeskundige. “Er begint aandacht te komen voor het probleem, nu onderwijs een productiefactor is geworden.” Onderwijskundige Thoni Houtveen is als lector Preventie Leesproblemen verbonden aan de Hogeschool Utrecht. Zij doet al vijftien jaar onderzoek naar leesvaardigheid. “Het onvermogen van leerkrachten om verschillen in leertempo tussen kinderen te hanteren, komt voort uit een aantal misvattingen over hoe zwakke leerlingen geholpen kunnen worden”, zegt Houtveen. “In elk geval niet door hen in een groepje bij elkaar te zetten, zoals vaak gebeurt. Ze moeten zich juist kunnen optrekken aan de goeden, en hebben geen baat bij het zogenoemde ‘niveaulezen’.”

VERWAARLOZING Maar de voornaamste factor van het grote aantal slecht lezende basisschoolleerlingen is volgens Houtveen ‘didactische verwaarlozing’. “Het besef van vakmanschap is uit de mode geraakt. Alles op school moet leuk en gezellig zijn. Lezen wordt niet langer gezien als de basis van alle andere kennis, het is een van de vele vakgebiedjes geworden. Niet alleen is in de afgelopen vijftig jaar de tijd die op school aan lezen besteed wordt gehalveerd, leerkrachten geven ook niet voldoende de instructie om het leesproces goed te laten verlopen.” Margreet de Vries meent dat we in Nederland de taal collectief veronachtzaamd hebben. “Iedereen vindt taal belangrijk en toch – dat is het vreemde – koesteren en onderhouden we de taalvaardigheid niet. In de klas wordt te vaak gekozen voor andere dingen, in plaats van nog even lezen. Dertig procent van de scholen neemt geen maatregelen tegen leesachterstanden, terwijl per week een uur extra oef-

FOTO RIEN ZILVOLD

fenen bij zwakke lezers al veel problemen kan voorkomen. Ook de meeste dyslectici kunnen gewoon leren lezen, alleen hebben ze meer tijd nodig.” Maar we moeten niet alles op het bordje van de scholen leggen, vindt ze. “Ook ouders laten het erbij zitten, ze denken dat hun kind zich toch wel ontwikkelt dankzij de televisie en de computer. Dat geldt niet alleen in achterstandsgezinnen. Ook bij hoogopgeleiden met een drukke baan zie je ook dat ze ‘s avonds geen zin meer hebben om voor te lezen.” De Vries noemt ook de kwestie van de pabostudenten. “Bijna de helft

komt tegenwoordig van het mbo, waar ze vaak al vier jaar nauwelijks iets aan taal hebben gedaan. Daarvoor zaten ze op het vmbo, dat ook al minder ‘talig’ is dan havo en vwo. De meeste pabostudenten van nu hebben moeite met taal, dat blijkt onder meer uit de spellingtoets die ze aan het begin van hun opleiding moeten doen: bijna 70 procent zakt. Daarbij komt dat degenen die voor de klas komen in groep 3 – de cruciale groep wat betreft leesontwikkeling – meestal de specialisatieonderbouw hebben gekozen omdat ze kinderen zo leuk vinden. Niet

• **Basisschool Kameleon Oost in Den Bosch besteedt sinds een aantal jaren extra veel aandacht aan lezen. Beloning na hard werken: met een boek op het leeskussen.**

omdat ze graag kennis overdragen. Voor peuterleidsters met een mbo-opleiding op niveau 2 geldt dat zij niet altijd goed de taal beheersen. Dertig procent van de mbo'ers op niveau 1 en 2 is laaggeletterd. Je kunt je afvragen wat dat betekent voor de uitvoering van de voorschoolse taalprogramma's.” De wetenschap heeft sinds het begin van de jaren negentig grote

stappen voorwaarts gemaakt als het gaat om kennis over het leesproces. Maar die kennis is gek genoeg niet doorgesluist naar het onderwijs. Thoni Houtveen, jarenlang werkzaam aan de Universiteit Utrecht, zegt: “Het is niet toevallig dat ik overstapt ben naar de Hogeschool Utrecht. Op de universiteit tellen alleen de internationale publicaties, daar word je op afgerekend. Maar dan verlies je de band met de praktijk. Als lector aan de hogeschool kan ik, in samenwerking met allerlei instituten en opleidingen, wel bijdragen aan kwaliteitsverbetering. Er zijn inmiddels veel kansrijke projecten aan de gang, in het reguliere basisonderwijs en het speciale onderwijs. Ik heb goede hoop dat we het tij kunnen keren.”

De Inspectie van het Onderwijs maakte in haar jaarverslag van afgelopen mei voor het vierde achtereenvolgende jaar melding van de achterblijvende leesprestaties van een grote groep leerlingen. Vorig jaar sloeg ze alarm met cijfers die er niet om logen (zie kader). Had dat niet eerder gemoeten? Inspecteur Van der Grift: “Al in 1993, bij de eerste grote evaluatie van het basisonderwijs na de samenvoeging van kleuter- en lagere school, hebben we naar voren gebracht dat het onderwijs aan

zwakke leerlingen niet altijd even goed was. De inspectie heeft in de periode daarna honderden zwak presterende scholen geholpen en extra gecontroleerd.” Volgens Van der Grift heeft een belangrijk wetenschappelijk inzicht de belangstelling voor het lesonderwijs een flinke impuls gegeven. Het inzicht namelijk dat technisch lezen een vaardigheid is, die niet of nauwelijks afhankelijk is van intelligentie of sociaal-economische achtergrond. In tegenstelling tot *begrijpend* lezen of rekenen. Van de Grift: “Met de juiste aanpak kan vrijwel ieder kind leren lezen, weten we nu. Het is dus een probleem waar iets aan gedaan kan worden.”

MEERTIJD Wát er precies gedaan kan worden, heeft de Inspectie van het Onderwijs samengevat in de brochure *Iedereen kan leren lezen*, waaraan zo'n beetje alle leesdeskundigen van Nederland hebben meegewerkt. Zwakke lezers simpelweg meer instructie- en oefentijd geven is een van de voornaamste adviezen. En doorgaan met technisch lezen ná groep 3. Op veel scholen wordt vanaf groep 4 alleen nog aan begrijpend lezen gedaan. Verder is vroegtijdige signalering van mogelijke leesproblemen ontzettend belangrijk, zeggen de deskundigen. Als een kind in groep 1 of 2 niet goed kan meekomen met taalspelletjes zoals het verzinnen van rijmwoorden, zijn alertheid en extra oefening geboden.

Hoe simpel de adviezen er op het eerste gezicht ook uitzien, een ware cultuuromslag is nodig, stelt Thoni Houtveen. “Scholen zijn activiteitgericht in plaats van doelgericht. De druk op scholen om aan van alles en nog wat mee te doen, van kinderopvang tot buurtfeesten, is groot. Ook is er heel veel aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. De kerntaak, het overdragen van kennis, is in de verdrinking gekomen. Concrete doelen stellen, hoge maar haalbare doelen, is iets dat veel leerkrachten niet durven. Maar wat is er op tegen om te zeggen: eind groep 5 leest 95 procent van de kinderen op AVI 9-niveau?”

“We hebben ons in slaap laten sussen”, zegt Margreet de Vries. “We hebben leerplicht, goede schoolboeken, er gaat veel geld naar het onderwijs, dus het zit allemaal wel snor, denken we. Maar intussen laten we gebeuren dat elk jaar tienduizenden kinderen met een leesachterstand van de basisschool komen. Die leerlingen gaan vervolgens naar het vmbo of de praktijk-school, waar weinig taal wordt aangeboden, terwijl zij dat juist het meest nodig hebben. Ze komen in een niet-talige stroom terecht – want als ze naar het mbo, wordt daar meestal ook weinig of niets aan Nederlands gedaan. Ik vind dat schokkend, want zo creëren we een tweedeling in de maatschappij. Door taal niet serieus te nemen verslechteren we de toekomst van talloze kinderen en daarmee die van ons land.”